

Ф.А. Моїсєєва, В.А. Усачов

Донецький національний університет економіки і торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського, Україна

ЄВРОПЕЙСЬКА ІНТЕГРАЦІЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ БОЛОНСЬКОГО ПРОЦЕСУ

У статті розглядається процес інтеграції системи утворення України до Європи, впровадження принципів Болонського процесу в університетську систему освіти, перегляду методології контролю якості освіти в системі вищої школи, подається оцінка «за» і «проти» Болонського процесу в Україні. Суть Болонського процесу полягає у формуванні перспективи загальноєвропейської системи вищої освіти, що ґрунтується на спільності фундаментальних принципів функціонування. Цей процес з'явився поштовхом для перегляду принципів і методології контролю якості освіти за міжнародними стандартами і позитивно впливає на якість підготовки студентів в українських вузах.

Ключові слова: інтеграція, процес, стандарт, розвиток, суспільство, освіта, підхід, методика, культура, система, принцип, середовище, співпраця.

Могутні інтеграційні процеси, все сильніше захоплюючи всі сфери суспільного життя, вимагають адекватних відповідей від вищої освіти, посилення організації підготовки сучасного фахівця, відповідного всім вимогам міжнародного співтовариства. Стрімкий розвиток України визначається в загальному контексті європейської інтеграції з орієнтацією на фундаментальні цінності західної культури: парламентаризм, свобода дії і слова, права людини, лібералізація та інші невід'ємні атрибути суспільного демократичного співтовариства, що додасть новий виток до розвитку особливостей українського суспільства, розвитку вищої освіти в країні, що має давні міцні традиції.

Для України в культурно-цивілізаційному аспекті європейська інтеграція – це входження в єдину сім'ю європейських народів, звернення до європейських культурних і політичних традицій. Як свідомий суспільний вибір перспектива європейської інтеграції – це істотний стимул до успіху політичної і економічної трансформації, що може стати основою національної консолідації.

Інтеграційний процес полягає у впровадженні європейських норм і стандартів в освіті і науці, розширенні власних культурних і наукових досягнень в ЄС. Дані кроки спрямовані на зміцнення в Україні європейської культурної ідентичності і посилення інтеграції в загальноєвропейське інтелектуально-освітнє середовище. Особливо важливим є виконання сумісних культурних, наукових і освітніх проектів, залучення українських педагогів, учених і фахівців до загальноєвропейських програм наукових і освітніх досліджень.

Одним з напрямів розвитку європейської інтеграції є інтеграція в освітній і культурній сферах. Для цього необхідне впровадження європейських норм і стандартів перш за все в освіті, розповсюдження власних культурних розробок в Європейському Союзі. **Метою даної статті** є демонстрація того, що саме Болонський процес є могутнім стимулом для перегляду принципів контролю якості освіти за міжнародними стандартами, що дозволяє привернути до даної роботи іноземних експертів і позитивно впливає на якість підготовки студентів українських вузів, показати, як даний крок веде до підвищення в Україні культурної ідентичності й інтеграції в загальноєвропейське освітньо-інтелектуальне середовище, хоча йому і властиві деякі негативні особливості.

Болонський процес був розпочатий в 1999 році в італійському місті Болонья, завдяки чому він і одержав свою назву, підписанням міністрами утворення європейських країн від імені своїх урядів документа, що одержав назву Болонська декларація. Цим актом більшість

європейських країн-учасниць Болонського процесу проголосили створення єдиного європейського освітнього і наукового простору. У межах цього простору повинні були діяти єдині умови визнання дипломів про освіту, працевлаштування і мобільність громадян, що повинне було, на думку ідеологів Болонського процесу, значно підвищити конкурентоспроможність європейського ринку праці і освітніх послуг. Інтеграція в Болонський процес покликана сприяти європейській співпраці університетів і усуненню перешкод на шляху мобільності студентів і викладачів у межах країн Болонського процесу.

Болонський процес у ході свого розвитку пройшов ряд етапів, на кожному з яких розширювалося коло країн-учасниць процесу і декларувалися нові цілі.

Ще однією складовою Болонського процесу є так звана Велика Хартія університетів, яка була результатом пропозиції про створення співдружності університетів, з якою Болонський університет звернувся до провідних університетів Європи ще в 1986 році. У Хартії проголошується приналежність європейських університетів до академічної співдружності, що долає політичні і соціальні бар'єри і що формує принципи інтеграції Європи в єдине суспільство. Передбачається, що це суспільство всім громадянам надає необхідні права і свободи, а також різноманітні адекватні послуги у сфері культури, науки і освіти.

Основними документами Болонського процесу є Велика Хартія університетів, Лісабонська конвенція, Сорбонська декларація і, що була підписана незабаром за нею, Болонська декларація. Вивчення документів Болонського процесу дає можливість не тільки зрозуміти сенс ентузіазму європейських країн, але і припустити, навіщо потрібні реформи, які упроваджуються в освітній системі України [1].

Для успішного впровадження принципів Болонського процесу в українські вищі навчальні заклади було введено три рівні навчання: бакалавр, магістр і аспірантура.

Впровадження рівня бакалавра стало одним з головних експериментів Болонського процесу. Цей експеримент був направлений на здешевлення масової вищої освіти і підготовку людей, що мають базові знання, до яких можна було б швидко приєднати в процесі навчання спеціальні знання, залежно від інтересів працедавців. Далі йде рівень магістра. У Лісабонській конвенції і Болонській декларації підкреслюється, що для навчання на цьому рівні студент повинен володіти кваліфікацією бакалавра. Проте спосіб, за допомогою якого людина стає магістрантом, визначається на національному рівні.

У колі діяльності Болонського процесу знаходиться і третій ступінь – аспірантура. Випускники аспірантури, що захистили дисертацію, іменуються докторами наук, проте у ряді країн, таких як Франція і Німеччина, є ступінь, що є аналогом доктора наук у радянській системі. Цей рівень вузівської підготовки не регулюється Болонським процесом. Болонський процес припускає і певну систему перевірки якості освіти, яка наочно засвідчує, що у вузі можна одержати необхідний мінімум знань.

У ході проведених нарад, зустрічей і конференцій в рамках Болонського процесу було сформульовано шість ключових принципів його роботи: введення двох циклів навчання, впровадження кредитної системи, контроль над якістю освіти, розширення мобільності, забезпечення працевлаштування випускників і привабливості європейської системи освіти [2]. Українська вища освіта відрізняється від європейської освіти. Сьогодні вищі навчальні заклади України приймають до навчання до 70 відсотків випускників шкіл, тобто в 7 разів більше, ніж дозволяє нормальний розподіл інтелекту, тоді як в європейських країнах вищу освіту здатний здобути ледве один з десяти тих, хто вчився в школі. Сьогодні наш диплом не визнається в Європі, наші фахівці без додаткового перенавчання не можуть влаштуватися на роботу за фахом. Більше всього не влаштовує закордонних працедавців у підготовці наших фахівців – низька дієвість знань. За європейським стандартом дипломований фахівець відразу займає робоче місце і виконує свої посадові обов'язки. Диплом гарантує високий рівень підготовки. Якщо фахівець не буде підготовлений належним чином, імідж університету, який він закінчив, може бути втрачений, його рейтинг відразу знижується [3].

Змінилася в Україні і традиційна система оцінок. Зараз у залікових книжках студентів наших вузів можна побачити чотири види оцінок, від «незадовільно» до «відмінно», причому незадовільні оцінки в більшості випадків вимагають перездачі іспиту до позитивного результату. І хоча формально прийнята п'ятибальна система, фактично використовуються три позитивні оцінки.

Впровадження кредитної системи в наших вузах обумовлює кредитно-модульну організацію навчального процесу. За основу прийнята Європейська система перенарахування кредитів (ECTS). Ця система організації навчального процесу базується на поєднанні модульних технологій навчання і залікових освітніх одиниць. Дана організація навчального процесу зменшує навантаження на студентів. Переваги кредитно-модульної системи полягають у лібералізації навчального процесу, в його орієнтації на студента. Ця система стимулює розвиток інноваційних технологій і форм навчання у вузі, сприяє оптимальному плануванню змісту і методичному забезпеченню курсів з урахуванням кінцевих результатів навчання студентів.

Дана система включає постійний моніторинг і оцінку якості засвоєння освітніх програм з використанням сучасних методів діагностики, сприяє створенню в українських вузах якості освітніх послуг і підготовки фахівців, умов для навчання впродовж всього життя. Але одночасно з цим аналіз досвіду впровадження модульно-рейтингової системи в українських вузах свідчить про відсутність єдиного формату модуля і невідповідність даних модулів європейському формату. Також до проблем впровадження кредитно-модульної системи в Україні відносяться недостатня забезпеченість студентів підручниками, інформаційними матеріалами, доступом до Інтернет-ресурсів.

Необхідно переглянути норми навантаження викладача з урахуванням збільшення об'єму методичної роботи, контролю над самостійною роботою студентів, організації індивідуально-консультативної роботи. Аналіз даної проблеми свідчить також про необхідність підготувати для викладача такі нормативно-правові положення, які б регулювали порядок і форми організації індивідуально-консультативної роботи зі студентами, а також комплексну систему оцінки знань студентів з переліком обов'язкових критеріїв, технологій оцінювання і розподілу балів [4].

Впровадження кредитно-модульної організації навчального процесу в Україні стало важливим чинником формування іміджу сучасного університету, який значною мірою залежить від того, наскільки актуальні та якісні університетські програми, щоб випускники наших вузів могли знайти роботу й адаптуватися до професійних і соціальних стандартів.

Процес інтеграції системи освіти до Європи сприймається громадськістю нашої країни не однозначно. Крім всіляких особливостей і відмінностей в європейській і українській системі освіти існують ще і традиції, які нелегко зламати. Модель підготовки фахівців в наших вузах не у всьому відповідає європейським стандартам. За кордоном в основному існує двоступінчата система підготовки майбутніх фахівців (бакалавр, магістр), а у нас – триступінчата (бакалавр, фахівець, магістр). Студенти займаються за кордоном за модульною системою, яка значною мірою відрізняється від нашої, що несе в собі особливості старої семестрової системи.

З одного боку, прийнявши європейську форму освіти, тобто креативний тип навчання, освіта студентів України набула творчого характеру. Форми контролю студентів у вузах нашої країни орієнтовані на творчу сторону діяльності свідомості, а не на сліпе зазубрювання навчального матеріалу. Студент самостійно працює з джерелами, користується довідковим матеріалом, Інтернет-ресурсами, додатковою літературою в бібліотеках, що розвиває здатність аналізувати і систематизувати навчальний матеріал, досліджувати і впроваджувати нове в процесі навчання, а не просто відтворювати старий навчальний матеріал.

З іншого боку, тільки репродуктивний тип навчання, який був властивий старій системі освіти, продовжує широко використовуватися у вузах, що має свої об'єктивні причини, такі як відсутність необхідних матеріальних фондів, грошових коштів, небажання педагогів старої школи підходити до процесу навчання творчо, проявляти ініціативу і розвивати у студентів бажання навчатися навичкам самостійної творчої роботи.

Слід зазначити, що до негативних моментів нової системи її супротивники зараховують те, що різноманітні форми контролю знань студента нівелюють його особу, студент навчається не ради отримання знань, а ради рейтингу або можливості отримання стипендії. Масовість набору в університети призводить до зниження творчих основ особистості, у студента пропадає стимул добре вчитися [5]. Вузконаправлене навчання, що характерне для західної системи освіти, знижує кругозір і світогляд студента, перетворює його, за словами німецького філософа Герберта Маркузе, на «односторонню» людину, що не сприяє творчому розвитку особи [6].

У нашій сучасній педагогічній практиці метод навчання можна охарактеризувати як ілюстративно-відтворювальний метод викладання навчального матеріалу. Даний метод набув широкого поширення в системі утворення нашої країни. Основною функцією ілюстративно-відтворювального методу є засвоєння навчального матеріалу в ході практичних занять і лекцій з метою його подальшого відтворення і практичного закріплення на семінарах.

Кінцевою ж метою є іспит або залік, який виявляє ступінь засвоєння матеріалу студентом. Наукові експерименти показали низьку ефективність даного методу [3]. Інший метод – креативний або творчий, дає певну свободу, оскільки студент, що навчається, сам повинен ухвалювати рішення і створювати нове на основі одержаних від викладача навичок і знань. Цей метод навчання не набув в Україні широкого поширення через як об'єктивні чинники, так і суб'єктивні.

Обидва цих типи навчання – креативний і ілюстративно-відтворювальний – при всій своїй несхожості вимагають пошук їх єдності, якоїсь основи, яка могла б їх об'єднати [7]. Україна реформує систему освіти, адаптує методик викладання до західних стандартів у контексті руху всієї держави в Європейське співтовариство. На нашу думку це є не завжди правильно, оскільки Європа завжди орієнтувала свою освіту на соціальну сторону, яка служила ефективним інструментом згладжування соціальних конфліктів і суперечностей, тоді як в Україні завжди було пріоритетним питання якості.

З цього можна зробити висновок, що Україна не повинна сліпо копіювати західні стандарти у сфері освіти, а ретельно відбираючи прийнятні методики, удосконалювати і покращувати свою систему освіти, диверсифікуючи європейські методики навчання для інтеграції в Європейський освітній простір.

Наприкінці ми можемо підкреслити, що Болонський процес став поштовхом для перегляду принципів і методології контролю якості освіти за міжнародними стандартами і позитивно впливає на якість підготовки студентів в українських вузах. Створення європейського простору вищої освіти сприятиме високій мобільності і конкурентоспроможності знань і умінь українських громадян.

Створення високоефективної і рентабельної освіти в Україні є, перш за все, вимогою сучасного часу і реальною потребою нашого суспільства. На сучасному етапі Україна досягла розширення доступу до отримання вищої освіти і досягнення рівня, відповідного світовим стандартам, що сприятиме найбільш повному задоволенню освітніх потреб наших громадян.

ЛІТЕРАТУРА

1. Журавський В. Основні завдання вищої школи щодо реалізації в Україні принципів і завдань Болонського процесу / Віталій Журавський // Вища шк. – 2004. – № 1. – С. 42-44.
2. Журавльова О.І. Вища освіта і Болонський процес / О.І. Журавльова // Теорія і практика. – Донецьк : ДонДУУ, 2006.

3. Проблеми модернізації освіти України в контексті Болонського процесу : матеріали Першої Всеукр. наук.-практ. конф., м. Київ, 20-21 лютого 2004 р. / [Редкол. : І.І. Тимошенко (голова) та інші]. – К. : Вид-во Європи. ін-ту, 2004. – 197 с.
4. Воловіч В. Болонській процес і нова парадигма освіти в Україні / Володимир Воловіч // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2004. – № 4. – С. 189-199.
5. Поставна Т.А. Болонський процес в Україні / Т.А. Поставна [Електронний ресурс]. – Донецьк: ДонНТУ, 2007. – Режим доступу : masters.donntu.edu.ua.
6. Герберт Маркузе. Одновимірна людина / Маркузе Г. – М. : REFL – book, 1994. – 327 с.
7. Бабкіна О.А. Проблеми підвищення якості вищої освіти в Україні у контексті Болонських реформ / Ольга Бабкіна // Освіта і управління. – 2004. – 235 с.
8. Шевченко І. І вся Європа в гості до нас. Болонський процес / І. Шевченко // Донецький краєж. – 2005. – № 1860.
9. Андрущенко В.П. Наука, освіта і культура України в пост-Болонському просторі / В.П. Андрущенко // Вища освіта України. – 2004. – № 4 (додат.). – С. 11-13.
10. Олійник А. Поняття й реальність процесу інноваційного розвитку освіти в Україні у контексті Болонських декларацій / Анатолій Олійник // Вища освіта України. – 2007. – № 1. – С. 42-49.

Ф.А. Моїсєєва, В.А. Усачов

Европейская интеграция высшего образования Украины в контексте Болонского процесса

В статье рассматривается процесс интеграции системы образования Украины к Европе, внедрение принципов Болонского процесса в университетскую систему образования, пересмотра методологии контроля качества образования в системе высшей школы, дается оценка «за и против» Болонского процесса в Украине. Суть Болонского процесса состоит в формировании перспективы общеевропейской системы высшего образования, основывающейся на общности фундаментальных принципов функционирования. Этот процесс является толчком для пересмотра принципов и методологии контроля качества образования по международным стандартам и положительно влияет на качество подготовки студентов в украинских вузах.

Ключевые слова: интеграция, процесс, стандарт, развитие, общество, образование, подход, методика, культура, система, принцип, среда, сотрудничество.

F.A. Moiseeva, V.A. Usachev

European Integration of Ukrainian High Education in the Context of Bologna Process

The article examines the process of Ukrainian education system integration to Europe, the intrusion the principles of Bologna process to the university system of education. It revises the education quality control methodology in the system of high school. It is given the evaluation of «pro and con» of Bologna process in Ukraine. The essence of the Bologna process is the formation of the future European system of high education, which is based on the fundamental principles of community functioning. This process was the stimulus for the revision of the principles and methodology of quality management education according to the international standards.

Key words: integration, process, standard, development, society, education, approach, method, culture, system, principle, environment, collaboration.

Стаття надійшла до редакції 05.03.2014.